

HAKĪM ABŪ' L MAJD MAJDŪD
SANĀ'Ī DIN GHAZNA

GRĂDINA TAINICĂ A ADEVĂRULUI

Cuvânt înainte, introducere și note:
James Stephenson

Traducere și îngrijire ediție:
Mariana Buruiană

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	11
ABREVIERI	17
INTRODUCERE	19
I. Viața autorului	19
II. Manuscrise și litografii	23
III. Istoria textului	27
IV. Comentatorii	39
V. <i>Hadīqatu’L-Haḳīqat</i>	44
VI. Prefața lui Sanā’ī	52

GRĂDINA TAINICĂ A ADEVĂRULUI (*HADĪQATU’ L-HAḲĪQAT*)

ÎN NUMELE LUI DUMNEZEU	
ATOTMILOSTIVUL, ATOATEMILOSTIVUL	61
Despre cunoașterea lui Dumnezeu	64
Despre afirmarea Unității	66
Despre Dumnezeu–Cauza Primă	69
Despre puritatea inimii	71
Despre oamenii orbi și despre cunoașterea elefantului	73

Despre alegoria de mai sus	74
Despre cei care nu iau aminte	75
Despre pașii urcușului	75
Despre protecția și paza Domnului	77
Parabola celor care dau milostenii	78
Despre cauza întreținerii noastre	79
Despre călăuzirea corectă	81
Despre predarea sinei	82
Despre măreția Sa	84
Despre râvna serioasă	87
Despre călătorul pe cale	88
Despre a fi tăcut	90
Parabola celor care nu iau aminte	91
Parabola ochiului sașiului	92
Din nou despre parabola celor care nu iau aminte	95
Lauda Atotputerniciei Sale	96
Despre proverbe și avertizări	97
Despre nevoia de Dumnezeu	99
Despre înjosirea de sine și umilință	100
Despre dreptatea prințului și protecția supușilor săi	103
Despre sărbătorirea laudei Domnului	104
Despre discipolul pios și Marele Învățător	105
Cu privire la casa înșelăciunii	107

Despre recunoștință	110
Despre mânia și blândețea Sa	111
Despre atotștiința Sa și despre cunoașterea pe care El o are în privința minților oamenilor	115
Despre binefacerile lui Dumnezeu. Cu adevărat El dă cele trebuincioase	117
O poveste (I)	119
O poveste (II)	120
Despre dorința de Dumnezeu	120
Despre dragoste și însingurare	121
Despre renunțare și râvnă aprinsă	124
Despre urmarea căii lumii celeilalte	125
Despre omul învățat și despre cel nebun	129
O poveste (III)	129
Despre încrederea în Dumnezeu	131
Despre încrederea în Dumnezeu arătată de o bătrână	131
[Despre <i>Kalima</i>]	133
Despre interpretarea visului	134
Despre visele cu oameni și veșminte	137
Despre visele cu meșteșugari	138
Despre visele cu dobitoace	138
Despre visele cu animale sălbatice	139
Despre visele cu lumini și stele	139

Despre incompatibilitatea celor două sălaşuri	140
Parabola școlarilor	144
Despre strădania pe calea lui Dumnezeu	145
Despre milostenie și daruri	146
Povestea lui Qais Ibn` Āsim	146
Despre prietenia strânsă și despre atașament	148
Cel care este indiferent față de lume capătă o „zestre de la Domnul care e mai bună și durează o vecie”	151
Despre ascetismul ascetului	151
Despre iubirea față de lume și felul oamenilor din ea	152
Despre cuvântările către Dumnezeu, despre înjosire de sine și umilință	155
Despre participarea inimii la rugăciune	158
Despre nereușită în rugăciune	161
Despre preamărire și laudă	164
Despre sărăcie și nedumerire	164
Despre a fi fericit în domnul și a fi plin de umilință în fața lui	165
Despre bunătatea și răsplata Sa	168
Despre întoarcerea la Dumnezeu	170
Cel care se încrede în supunerea sa suferă o rană văzută	171
Despre devoțiunea față de Dumnezeu	172

Despre mila Sa	173
Despre Cel care dă hrană și apă	174
Despre mulțime. Aceștia sunt ca vitele – ba chiar cu mult mai rău	175
Despre dorința de Dumnezeu	176
Despre porunca și hotărârea Sa și despre puterea Lui creatoare	178
Despre pomenirea cuvintelor Domnului Atotcunoscător	182
Despre slava Coranului	183
Despre recitarea secretului Coranului	185
Recitarea miracolului săvârșit de Coran	188
Despre călăuzirea Coranului	189
Despre măreția Coranului.	190
Despre acuzațiile aduse de Cuvântul lui Dumnezeu	192
Despre dulceața Coranului	193
Despre ascultarea Coranului	195
Comparație între creația lui Adam și cea a lui Iisus, fiul Mariei (<i>Pacea să fie cu amândoi!</i>)	197
Pomenirea profeților este mai bună decât vorba nebunilor	199

CUVÂNT ÎNAINTE

În urmă cu câțiva ani, cercetând literatura primilor poeți sufi din Persia, am observat că nu există nicio ediție europeană sau traducere, și nici vreo descriere despre conținutul vreuneia dintre operele lui Sanā'ī. Având în vedere reputația autorului, ca și importanța scrierilor sale pentru istoria sufismului, omisiunea era notabilă; de aceea m-am simțit încurajat să fac ceva pentru a umple acest gol. Volumul de față este o încercare de a prezenta o parte din cea mai faimoasă lucrare a lui Sanā'ī, care sperăm să ofere o idee asupra felului lui de a gândi, nu numai cercetătorilor orientali, ci și acelor interesați în general de mistica persană.

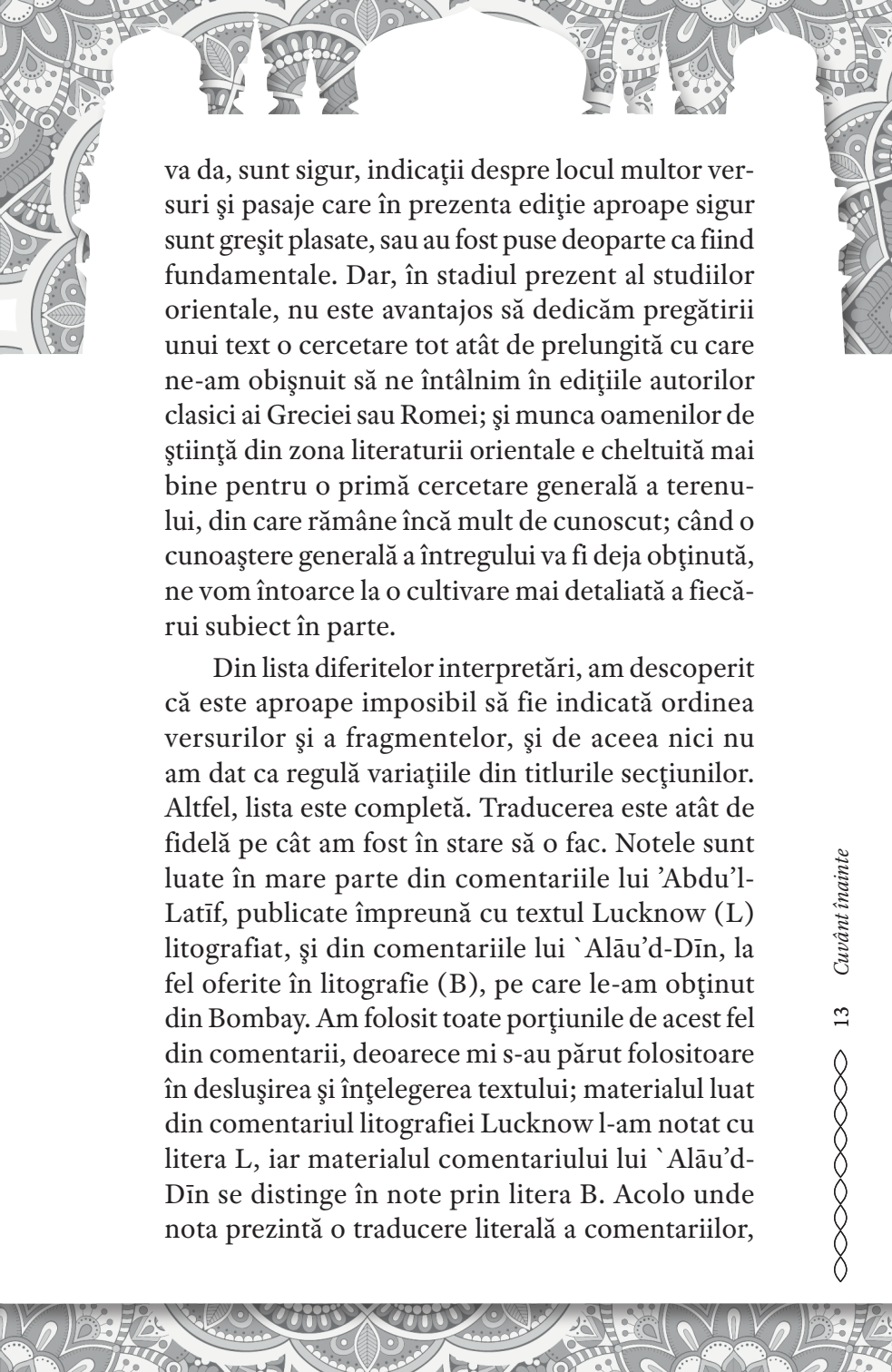
Manuscrisele care cuprind *Hadīkatu'l-Haḡīqat* a lui Sanā'ī nu sunt rare în bibliotecile europene, și o selecție a celor aflate la British Museum și la India Office Libraries mi-a oferit atât de multe cât am fost capabil să verific în timpul pe care l-am putut dedica acestei opere. Selecția manuscriselor pentru colaționare, trebuie să o mărturisesc, a fost oarecum arbitrară, manuscrisul *C* l-am luat fiindcă era cel mai vechi dintre cele la care aveam acces; *H*,

pentru că era de asemenea de o vechime apreciabilă și foarte corect scris; *M* mai ales fiindcă este ușor lizibil, acesta fiind un considerent, din moment ce timpul pe care l-am avut în Londra era limitat și British Museum nu permitea ca manuscrisele să părăsească biblioteca; *I* l-am luat fiindcă a fost scris la Isfahan, putând din acest motiv să cuprindă o tradiție persană, diferită de cea indiană. Trebuie să mărturisesc aici recunoștința pe care o am față de conducerea de la India Office Library, pentru permisiunea acordată de a aduce aceste două valoroase manuscrise în țară pentru colacionare; materialul pe care se bazează textul de față ar fi fost altfel mult mai sărac, iar rezultatul neconcludent.

Chiar dacă, într-un anumit grad, arbitrar și restrânsă la numai două colecții, nu cred că o alegere limitată de manuscrise ar fi putut aduce mai mult. S-a adus, cel puțin, cred eu, o lumină considerabilă asupra istoriei textului autorului, în special asupra muncii editorului acestuia, 'Abdu'l-Latif, din sec. al XVII-lea, deși, așa cum se explică în *Introducere*, sunt departe de a-mi imagina că am ajuns la vreo aproximare sigură a originalului autorului. Nu afirm că o reconstituire a textului original al lui Sanā'ī este imposibilă; deși, judecând după manuscrisele examinate, înclin să mă îndoiesc de această posibilitate.

Textul cade în confuzie încă de la o dată timpurie, și doar o căutare prelungită sau o șansă norocoasă va face ca un editor să obțină în viitor o copie mai apropiată de original, deși un studiu mai concentrat și mai amănunțit al copiilor pe care le avem,

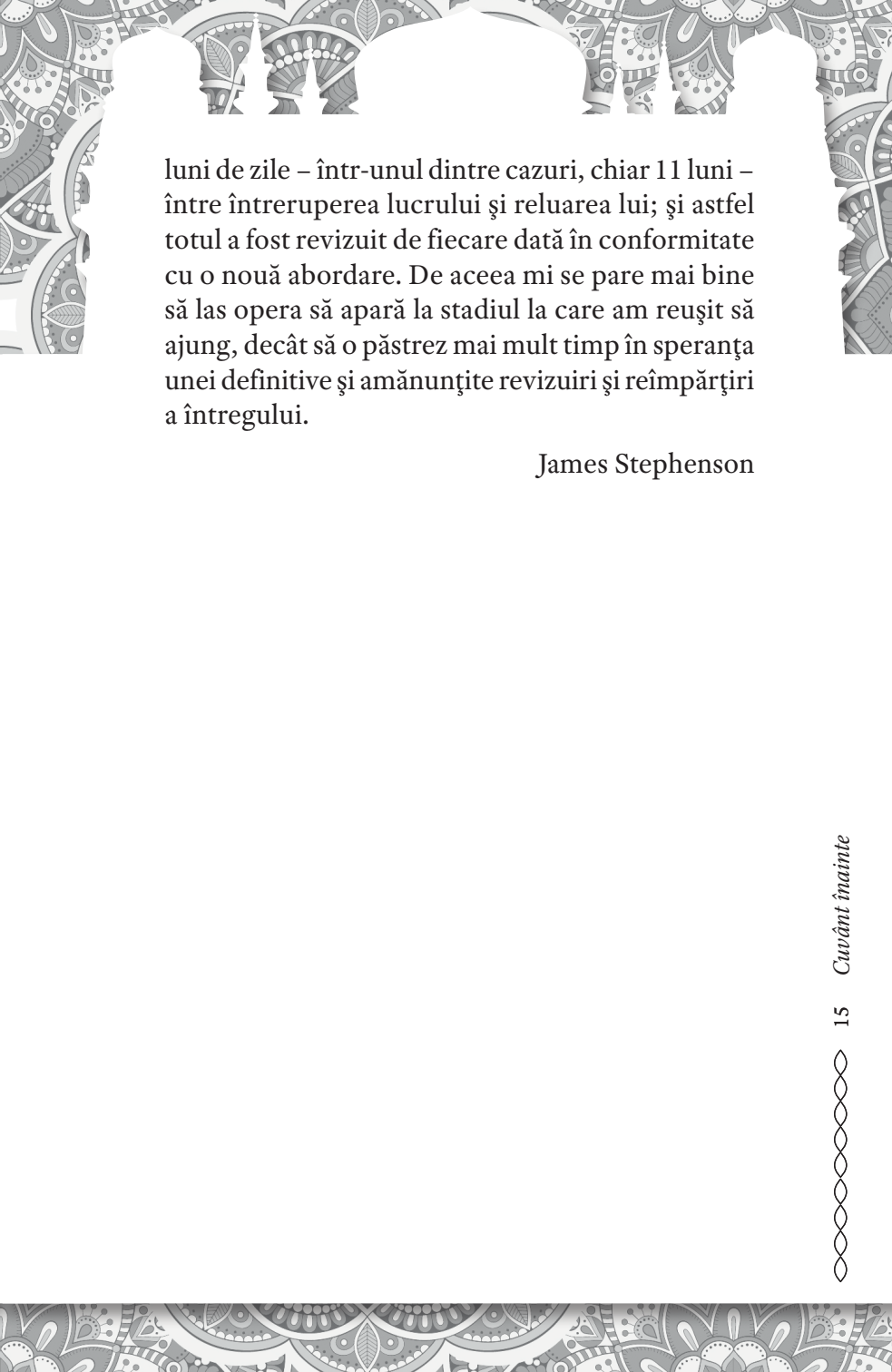
va da, sunt sigur, indicații despre locul multor versuri și pasaje care în prezenta ediție aproape sigur sunt greșit plasate, sau au fost puse deoparte ca fiind fundamentale. Dar, în stadiul prezent al studiilor orientale, nu este avantajos să dedicăm pregătirii unui text o cercetare tot atât de prelungită cu care ne-am obișnuit să ne întâlnim în edițiile autorilor clasici ai Greciei sau Romei; și munca oamenilor de știință din zona literaturii orientale e cheltuită mai bine pentru o primă cercetare generală a terenu-lui, din care rămâne încă mult de cunoscut; când o cunoaștere generală a întregului va fi deja obținută, ne vom întoarce la o cultivare mai detaliată a fiecă-rui subiect în parte.

Din lista diferitelor interpretări, am descoperit că este aproape imposibil să fie indicată ordinea versurilor și a fragmentelor, și de aceea nici nu am dat ca regulă variațiile din titlurile secțiunilor. Altfel, lista este completă. Traducerea este atât de fidelă pe cât am fost în stare să o fac. Notele sunt luate în mare parte din comentariile lui 'Abdu'l-Latif, publicate împreună cu textul Lucknow (L) litografiat, și din comentariile lui 'Alāu'd-Dīn, la fel oferite în litografie (B), pe care le-am obținut din Bombay. Am folosit toate porțiunile de acest fel din comentarii, deoarece mi s-au părut folositoare în deslușirea și înțelegerea textului; materialul luat din comentariul litografiei Lucknow l-am notat cu litera L, iar materialul comentariului lui 'Alāu'd-Dīn se distinge în note prin litera B. Acolo unde nota prezintă o traducere literală a comentariilor,

am indicat acest lucru prin folosirea ghilimelelor; acolo unde nota mea oferă numai sensul general al comentariului am omis ghilimelele, sursa notei fiind indicată suficient prin litera corespunzătoare. În întreaga explicare a tehnicilor filosofiei sufite, am folosit pe larg primul volum din „Istoria poeziei otomane” a lui E. J. Gibb și mai ales capitolul II al acestei lucrări; acolo unde aluziile la numele proprii etc. nu sunt explicate de comentatori, am citat adesea din „Dicționarul islamului” de W. Hughes. Citatele din Coran le-am luat de obicei din traducerea lui Palmer. În sfârșit, eu însumi sunt responsabil pentru notele din locurile în care nu e dată nicio sursă; ele sunt plasate de obicei acolo unde înțelesul textului nu e ușor de cuprins, și unde, cu toate acestea, comentatorii, așa cum se întâmplă nu de puține ori, trec peste rând fără a da vreo explicație; sau, pe de altă parte, astfel de note se referă la probleme de cunoaștere obișnuită cercetătorilor în persană, și care totuși poate să nu fie familiară altora; am adăugat un anumit număr din aceste note, așa cum am spus, pentru a face ca opera să fie oarecum mai accesibilă celor interesați de filosofii din Orient.

În răstimpul cât m-am dedicat acestei munci, numărul referințelor la text a crescut considerabil, și deslușirea înțelesurilor autorului probabil că a fost redată în multe locuri mult mai clar; cred de asemenea, așa cum am mai spus de altfel, că versele și pasajele care sunt greșit așezate aici, ar trebui să-și găsească, dacă nu locul original, măcar unul mai potrivit. Dar s-a întâmplat să treacă deseori

luni de zile – într-unul dintre cazuri, chiar 11 luni – între întreruperea lucrului și reluarea lui; și astfel totul a fost revizuit de fiecare dată în conformitate cu o nouă abordare. De aceea mi se pare mai bine să las opera să apară la stadiul la care am reușit să ajung, decât să o păstrez mai mult timp în speranța unei definitive și amănunțite revizui și reîmpărțiri a întregului.

James Stephenson

INTRODUCERE

„Încă tânăr fiind, a devenit unul dintre cei mai învățați, devotați și desăvârșiți oameni din epoca pe care a onorat-o cu prezența sa. Laudele la adresa lui erau pe toate buzele; căci, la realizările lui în filosofia sufită, adăuga o inimă tandră și binevoitoare, maniere alese și un gust subtil pentru poezie...”¹

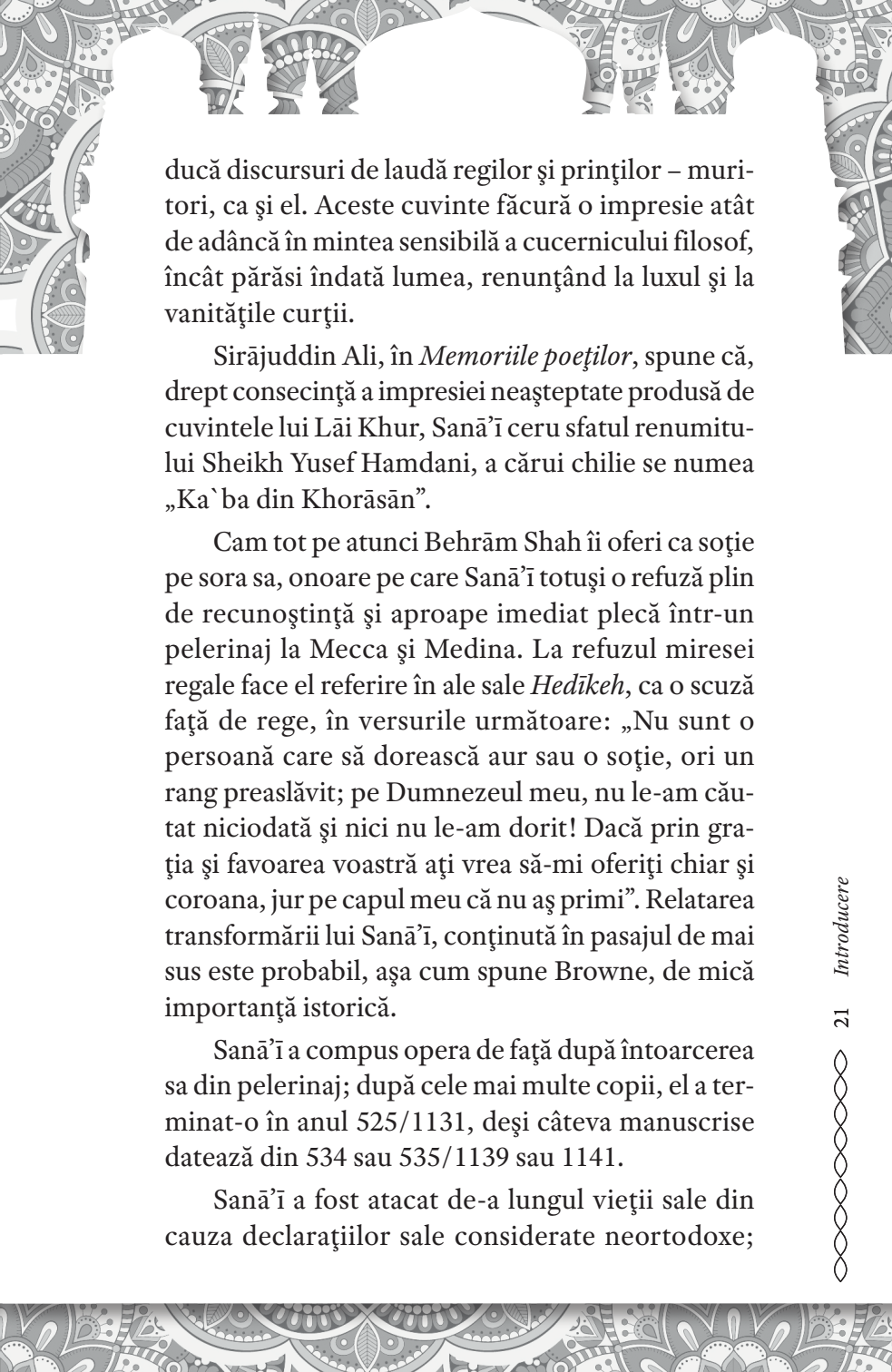
I. VIAȚA AUTORULUI

Omul despre care este vorba, Abū'l-Majd Majdūd ben Adam Sanā'ī, s-a născut la Ghazna și a trăit în timpul domniei lui Bahrāmshāh (A. H. 512-548/1118-1152 A. D.). Sanā'ī părăsește încă de la începuturile vieții sale lumea și plăcerile ei, și motivul pentru care a făcut astfel se presupune că s-a ivit din următoarea împrejurare. El frecventa curțile regilor și prinților, celebrând virtutea și faptele lor generoase. Când sultanul Ibrahim din Ghazna se hotărî să îi atace pe idolatrii necredincioși din India, Sanā'ī compuse un poem în lauda

¹ Gore Ouseley, *Elemente biografice ale poezilor persani*, Londra, Or. Trans. Fund, p. 123.

sa, și dădu fuga la curte pentru a-l prezenta înaintea de plecarea la luptă a monarhului. Pe vremea aceea trăia la Ghazna un om nebun, cunoscut drept Lāi Khūr (mâncătorul de boi) care deseori, în rătăcirile sale incoerente, dădea glas unor sentimente și observații demne de un tâlcuitor de frunte; el era un împătimit băutor de vin și frecventa baia [publică]. Astfel s-a întâmplat ca Sanā'ī, trecând prin grădină, să audă notele unui cântec și să se oprească să asculte. După puțin timp, cântărețul, care era Lāi Khūr, adresându-se celui care turna vin, spuse: „Saki, umple o cupă, pe care să o închin orbirii Sultanului nostru, Ibrahim”. Saki protestă spunând că era greșit să vrea ca tocmai regele să orbească. Nebunul răspunse că regele merita acest lucru pentru prostia de care se făcea vinovat părăsind atât de ușor un oraș ca Ghazna, unde era nevoie de prezența și de îngrijirea sa, plecând într-o misiune atât de neghioabă, pe o vreme atât de aspră. Apoi, Lāi Khūr ceru să i se mai umple o cupă cu vin, pe care să o poată bea în cinstea orbirii lui Hakim Sanā'ī. Saki protestă din nou vehement împotriva cerinței, făcând apel la caracterul poetului stimat de toată lumea, pe care fiecare om îl iubea și-l respecta. Nebunul insistă, spunând că Sanā'ī își merită cuvintele de blestem chiar mai mult decât regele, pentru că, în ciuda științei și învățăturii lui, era cu totul neștiutor în privința scopului pentru care Atotputernicul îl crease; iar atunci când va fi chemat înaintea Creatorului și va fi întrebat ce aduce cu el, va putea doar să repro-

ducă discursuri de laudă regilor și prinților – muritori, ca și el. Aceste cuvinte făcură o impresie atât de adâncă în mintea sensibilă a cucernicului filosof, încât părăsi îndată lumea, renunțând la luxul și la vanitățile curții.

Sirājuddīn Ali, în *Memoriile poezilor*, spune că, drept consecință a impresiei neașteptate produsă de cuvintele lui Lāi Khur, Sanā'ī ceru sfatul renumitului Sheikh Yusef Hamdani, a cărui chilie se numea „Ka`ba din Khorāsān”.

Cam tot pe atunci Behrām Shah îi oferi ca soție pe sora sa, onoare pe care Sanā'ī totuși o refuză plin de recunoștință și aproape imediat plecă într-un pelerinaj la Mecca și Medina. La refuzul miresei regale face el referire în ale sale *Hedīkeh*, ca o scuză față de rege, în versurile următoare: „Nu sunt o persoană care să dorească aur sau o soție, ori un rang preaslăvit; pe Dumnezeuul meu, nu le-am căutat niciodată și nici nu le-am dorit! Dacă prin grația și favoarea voastră ați vrea să-mi oferiți chiar și coroana, jur pe capul meu că nu aș primi”. Relatarea transformării lui Sanā'ī, conținută în pasajul de mai sus este probabil, așa cum spune Browne, de mică importanță istorică.

Sanā'ī a compus opera de față după întoarcerea sa din pelerinaj; după cele mai multe copii, el a terminat-o în anul 525/1131, deși câteva manuscrise datează din 534 sau 535/1139 sau 1141.

Sanā'ī a fost atacat de-a lungul vieții sale din cauza declarațiilor sale considerate neortodoxe;

dar curtea califului (*Khalīfa*) din Baghdād a publicat o *fatwa*, apărând ortodoxia acestuia împotriva calomniatorilor. Comentatorul său, `Abdu'l-Latif, în *Prefața* sa (v. *post.*) arată suspiciunile diferitelor secte în legătură cu subiectul ereziilor lui Hakīm.

Legat de momentul morții sale se vorbește despre mai multe date. Discipolul său, Muhammad b. `Ali al-Raffā (Raqqām), într-o prefață la o operă păstrată într-unul dintre manuscrisele bodleiene, oferă ziua de duminică, a 11-a Sha`bān 525/1131. Această dată, totuși, cade într-o joi; ziua de 11 Sha`bān a anului 545/1150 – care este data de Taqī Kāshī și Ātash-kada – cădea totuși într-o duminică. Daulatshādh și Hājī Khalfa susțin anul 576/ 1181 deoarece poetul și-a încheiat *Tarīqu't-Tahqīq* în 528/1133; cea mai timpurie dintre cele trei date este imposibilă, cea de-a doua pare a fi cea mai probabilă.

Pe lângă *Hadīkatu'l-Haqīqat*, al cărui prim capitol este prezentat aici, Sanā'ī a scris *Tarīqu't-Tahqīq* („Calea verificării”), *Gharīb-nāma* („Cartea străinului”), *Sairu'l-ibād ila'l-Ma'ād* („Pelerinaj al slujitorilor [Domnului] spre viața de dincolo”), *Kār-nāma* („Cartea faptelor”), *Ishq-nāma* („Cartea iubirii”) și *'Aql-nāma* („Cartea minții intuitive”) ca și *Dīwān*, sau colecția de poeme scurte, în ritmuri variate. Toate aceste opere, cu excepția lui *Haqīqa* și *Dīwān*, sunt foarte rare¹.

¹ Aceste informații le datorez operei lui Sir Gore Ouseley, *Elemente biografice ale poezilor persani*, Londra, Or. Trans. Fund, 1846; Cataloagelor lui Rieu și Ethe; și vol. II al *Istoriei literare a Persiei* de prof. Browne.

Grădina tainică a Adevărului

(HADĪQATU'-L-HAQĪQAT)

ÎN NUMELE LUI DUMNEZEU ĂTOTMILOSTIVUL, ATOATEMILOSTIVUL

O, Tu, cel care hrănești mintea, care împodobești trupul! O, Tu, care dai înțelepciune, care Te arăți îndurător față de cei nesăbuiți, Creator și Susținător al pământului și al timpului, Păzitor și Apărător al casei și al celui ce locuiește în ea! Sălaș și sălășliitor, totul este creația Ta; timp și pământ, toate sunt sub cârmuirea Ta; foc și vânt, apă și pământ neclintit, toate sunt sub stăpânirea omnipotenței Tale, o, Tu, Cel Inefabil! De la tronul Tău până la pământ, totul nu este decât o fărâmă din ceea ce Tu ai creat; inteligența vie e al Tău grabnic mesager. Fiecare limbă care mișcă în gură are viață pentru a-ți aduce Ție laudă; numele Tale mari și sfinte sunt dovada bunătății Tale, binefacerilor și îndurării tale. Fiecare dintre ele este mai mare decât cerurile și pământul și îngerii; ele sunt o mie și una și ele sunt nouăzeci și nouă; fiecare dintre ele ține de una dintre nevoile oamenilor, dar aceia care nu se împărtășesc din tainele Tale sunt îndepărtați de la ele. O, Doamne, prin

mila și harul Tău, îngăduie acestei inimi și acestui suflet să aibă o viziune a numelui Tău!

Necredința și credința, amândouă călătorind pe calea Ta, exclamă: doar El este, El nu are un al doilea. Creatorul, Cel care Dăruiește, Cel Puternic este El; Unul, Atotputernicul – El nu este ca noi, Cel Viu, Cel Etern, Atotștiutorul, Cel care Hrănește creația, Cuceritorul și Iertătorul. El produce mișcarea și El produce repaosul; doar El este Cel care este, nu este un altul în afară de El; de atribui existență fundamentală oricărui lucru, tu îl afirmi ca fiind partenerul Său – ferește-te de aceasta!

Slăbiciunea noastră e o dovada desăvârșirii Sale; atotputernicia Sa este expresia Numelor Sale. Atât *Nu*, cât și *Da* se întorc deopotrivă de la această casă a fericirii cu buzunarul și desaga goale. Ce se poate afla deasupra închipuirii și rațiunii, percepției și gândirii, decât mintea celui care Îl cunoaște pe Dumnezeu? Căci pentru un cunoscător al lui Dumnezeu, oriunde se află, în oricare stare, Tronul Domnului e un covor sub picioarele lui. Sufletul văzător știe că lauda este nebunie când e dăruită altcuiva decât Creatorului; El, care poate crea trupul din țărână, și poate face din vânt purtătorul glasului, [el care este] Dătătorul rațiunii, cel care Inspiră inimile, Creatorul cauzelor; nașterea și decăderea, toate sunt opera Sa; El e sursa întregii creații și locul în care ea se întoarce; toate vin de la El și se reîntorc la El; bune și rele toate se întorc la El. El creează liberul exercițiu al bunătații și al răutății; El e Autorul sufletului, Izvorul înțelep-

ciunii; El din nimic te-a creat pe tine; tu nu valorai nimic și El te-a ridicat.

Nicio minte nu poate atinge înțelegerea felului Său de a fi; rațiunea și sufletul nu cunosc perfecțiunea Sa. Inteligența este orbită de măreția Sa, ochiul sufletului pălește în fața perfecțiunii Sale. Inteligența Primordială¹ e un produs al naturii Sale, pe aceasta a recunoscut-o ca pe o știință despre Sine Însuși. Închipuirea nu poate să cuprindă slava pe care o are Esența Sa; puterea de înțelegere destramă limitele din fața felului în care ființează natura Sa. Focul Lui, din care, în semeție, Își făuri covorul, a ars aripa rațiunii; sufletul este un servitor din alaiul Său, rațiunea o novice la școala Sa. Ce este rațiunea în această „casă de oaspeți”? Doar un scrib nepri-ceput al operei lui Dumnezeu.

Ce este cu această inteligență², instigatoare la sminteli? Ce e cu această natură în schimbare permanentă? Numai când El îi arată inteligenței drumul spre Sine Însuși, Inteligența poate să-L laude într-un fel potrivit. Din moment ce Intelectul a fost primul dintre lucrurile create, el e deasupra tuturor celorlalte lucruri ce pot fi alese; totuși, Inteligența/Intelectul nu e decât unul dintre cuvintele din cartea Sa, Sufletul – unul dintre veghetorii de la ușa Sa.

¹ Este vorba despre Intelectul Prim, *'Aql al-Awwal*, „primul creat de Dumnezeu”. (N. tr.)

² Reflectarea Intelectului Prim, care este intelectul individual, sau inteligența particulară. (N. tr.)